

Sygn. akt IV CSKP 49/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 czerwca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Władysław Pawlak
SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa Banku [...] Spółki Akcyjnej w W.
przeciwko Krajowej Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo-Kredytowej w S.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 17 czerwca 2021 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej oraz skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 31 października 2018 r., sygn. akt I ACa [...],

1) odrzuca skargę kasacyjną powoda skierowaną do zawartego w punkcie II zaskarżonego wyroku oddalenia apelacji pozwanej w pozostałej części,

2) uchyla zaskarżony wyrok w części obejmującej zmianę wyroku Sądu pierwszej instancji przez oddalenie powództwa ponad zasądzoną kwotę 394 398 (trzysta dziewięćdziesiąt cztery tysiące trzysta dziewięćdziesiąt osiem) złotych z odsetkami ustawowymi (punkt I lit. a) oraz rozstrzygającej o kosztach postępowania (punkt I lit. b, punkt III) i w tym zakresie przekazuje

**sprawę Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania,
pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania kasacyjnego,**

3) oddala skargę kasacyjną pozwanej.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w G. wyrokiem z dnia 28 lipca 2018 r. zasądził od pozwanej K. w S. (dalej jako K.) na rzecz powoda Banku (...) - Spółka Akcyjna w W. (dalej jako Bank) kwotę 708 894 zł. jako świadczenie nienależnie pobrane na podstawie niezgodnego z prawem postanowienia statutu K..

Sąd Okręgowy ustalił, że S. im. (...) w O. (dalej jako S. w O.) była spółdzielnią zrzeszoną przymusowo w pozwanej K., która też jest spółdzielnią - osób prawnych. W latach 2012-2014 obowiązywał statut pozwanej K., przyjęty na Nadzwyczajnym Walnym Zgromadzeniu K. w dniu 8 października 2012 r. Według § 52 ust. 1 oraz 2 pkt. 3 i ust. 7 tego statutu poza funduszami własnymi w postaci funduszu udziałowego i zasobowego, K. tworzy m.in. fundusz reklamowo-promocyjny. Fundusz ten powstawał z rocznej składki w wysokości ustalonej corocznie przez Zarząd K.. Z tego tytułu S. w O. wpłaciła łącznie kwotę 708.894 zł., na którą składają się: kwota 183.030 zł zapłacona dnia 28 grudnia 2012 r., kwota 131.466 zł zapłacona dnia 28 marca 2013 r., kwota 131.466 zł zapłacona dnia 27 czerwca 2013 r., kwota 131.466 zł zapłacona dnia 30 września 2013 r. oraz kwota 131.466 zł zapłacona dnia 30 grudnia 2013 r.

Komisja Nadzoru Finansowego odmówiła zatwierdzenia statutu K. w brzmieniu ustalonym uchwałami Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia z dnia 8 października 2012 r. i 23 czerwca 2013 r. oraz Zwyczajnego Walnego Zgromadzenia z dnia 29 czerwca 2014 r., przy czym dnia 23 czerwca 2013 r. poddano pod głosowanie rezygnację z dniem 1 stycznia 2014 r. z funduszu reklamowo-promocyjnego. Przyczyną odmowy zarejestrowania statutu było stanowisko KNF, że K. nie może w stosunku do swoich wszystkich członków wykonywać działalności, do której nie jest upoważniona na podstawie przepisu

ustawy, a statut K. nie może nakładać na kasy obowiązku finansowania takiej działalności. Stanowi to naruszenie przepisów art. 43 i art. 44 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. 2012. 855 ze zm. dalej jako u. o s.k.o.k.).

Decyzją z dnia 5 grudnia 2014 r. wydaną przez Komisję Nadzoru Finansowego orzeczono o przejęciu powodowej Spółdzielczej Kasy w O. przez Bank (...) S.A. jako bank przejmujący.

Prawomocnym wyrokiem z dnia 22 stycznia 2015 r. wydanym w sprawie XV C (...), Sądu Okręgowego w G. zostało ustalone, że postanowienia § 52 ust. 2 pkt. 3 i ust. 7 statutu K. są nieważne.

Oceniając zarzut braku legitymacji po stronie powodowego Banku Sąd Okręgowy odwołując się do treści art. 74c ust. 1, 3, 4, 7, 10 u.o s.k.o.k. wskazał, że doszło do przejęcia S. w O., a zgodnie z art. 74i tej ustawy przejęcie kasy oznacza sukcesję uniwersalną.

Wobec uznania za nieważne postanowień § 52 ust. 2 pkt. 3 i ust. 7 statutu pozwanej K. ze skutkiem wstecznym *ex tunc*, podstawa spełnienia świadczenia w postaci składki na fundusz reklamowo-promocyjny odpadła od chwili rozpoczęcia obowiązywania tych postanowień.

Jako nieskuteczne ocenił Sąd Okręgowy twierdzenia K., że dochodzenie kwoty określonej pozwem jest nadużyciem prawa (art. 5 k.c.) albowiem S. w O. skorzystała z efektów funkcjonowania funduszu reklamowo-promocyjnego. Pozwana K. wydając pobrane od powódki środki powinna była liczyć się z obowiązkiem zwrotu pobranych świadczeń.

Dnia 23 czerwca 2013 r. na Walnym Zgromadzeniu K. poddano pod głosowanie uchwałę w przedmiocie zmiany postanowienia § 52 statutu pozwanej przez rezygnację z dniem 1 stycznia 2014 r. z funduszu reklamowo-promocyjnego. Uchwała ta nie została przyjęta. Z treści protokołu zgromadzenia wynika, że kwestia zapłaty składki na fundusz reklamowo-promocyjny była sporna w relacjach K. i kas członkowskich już od wyjścia w życie ustawy z 5 listopada 2009 r. O tym, że K. znane było stanowisko kas członkowskich kwestionujące obowiązek uiszczania składki na fundusz reklamowo-promocyjny świadczy pismo pozwanej z dnia 16 kwietnia 2013 r.

Ponadto sama pozwana twierdziła, że ze środków wpłaconych na rachunek funduszu, a niewykorzystanych w roku 2012 utworzono rezerwę na kolejne lata w kwocie 379.957,21 zł. Pozostała kwota 157.930,61 zł została przekazana w roku 2013 na fundusz stabilizacyjny. W roku 2013 z funduszu reklamowo-promocyjnego wydatkowano kwotę 20.416.644,51 zł przy wpłatach 18.629.972 zł i należnej, aczkolwiek niezapłaconej kwocie 1.659.504 zł, z której w roku 2014 wpłacono 543.404 zł.

Pozwana jako podmiot profesjonalny posiadający profesjonalną obsługę prawną, wobec zastrzeżeń Kas członkowskich, powinna była liczyć się z obowiązkiem zwrotu kwot wpłaconych na fundusz reklamowo-promocyjny.

Pozwana przyznała, że statut K. nie został do tej pory zarejestrowany przez Komisję Nadzoru Finansowego. Z treści decyzji z dnia 22 lipca 2014 r. wynika, że przyczyną pierwszej odmowy rejestracji była m.in. niezgodność postanowień z przepisami art. 43 i 44 u.o s.k.o.k. Dostosowanie § 52 ust. 2 pkt. 3 i ust. 7 statutu pozwanej do przepisów art. 43 i 44 u. o s.k.o.k. nastąpiło dopiero na skutek prawomocnego wyroku z dnia 22 stycznia 2015 r. wydanego w sprawie XV C (...) tutejszego Sądu. Skoro pozwana popierając składkę na fundusz reklamowo-promocyjny naruszała przepisy prawa, to sama nie może bronić się zarzutem nadużycia prawa podmiotowego przez powoda.

Mając na uwadze powyższe Sąd Okręgowy w G. zasądził od pozwanej na podstawie art. 410 § 1 i 2 k.c. oraz art. 405 k.c. kwotę 708.894 zł. Zasądził także na podstawie przepisów art. 481 § 1 i 2 k.c. od tej kwoty odsetki ustawowe od dnia 30 sierpnia 2014 r. do dnia 31 grudnia 2015 r. i odsetki ustawowe za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 r. do dnia zapłaty,

Pozwana K. wniosła apelację od wyroku Sądu pierwszej instancji. Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 31 października 2018 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że w zakresie należności głównej zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 394 398 zł oraz oddalił powództwo i apelację w pozostałej części. Sąd drugiej instancji przyjął za własne ustalenia dokonane przez Sąd pierwszej instancji, uzupełniając je na podstawie materiału zgromadzonego w sprawie w zakresie odnoszącym się do wykorzystania przez pozwaną środków z funduszu reklamowo-promocyjnego w 2012 i 2013 r.

Sąd Apelacyjny uznał, że powodowy Bank - zgodnie z art. 74i ust. 2 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych wszedł we wszystkie prawa i obowiązki S. i ma czynną legitymację w sprawie.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego prawomocne stwierdzenie nieważności postanowienia statutu nakładającego obowiązek uiszczania składki na fundusz remontowo-promocyjny oznacza, że odpadła podstawa prawna świadczenia. Wobec tego zasądzenie zwrotu świadczenia nienależnego znajduje oparcie w treści art. 410 § 1 k.c. Działania podjęte przez pozwaną w celu zmiany statutu w dniu 23 czerwca 2013 r., świadczą o jej wiedzy odnośnie konieczności zmiany statutu w zakresie funduszu reklamowo-promocyjnego, którego utworzenie narusza postanowienia ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych.

Zadaniem funduszu reklamowo-promocyjnego było upowszechnienie zasad, działalności spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, przyciąganie do kas nowych członków, krzewienie idei spółdzielczości kredytowej celem zakładania kas w nowych środowiskach, w których S. jeszcze nie działają. Sąd drugiej instancji stwierdził, że skoro na takie cele zostały przeznaczone środki pochodzące od S. im. (...) w O. w okresie 2012-2013 r., K. zużyła uzyskaną korzyść w taki sposób, że nie jest wzbogacona. Zatem w zakresie roszczenia o zwrot świadczeń spełnionych w dniu 28 grudnia 2012 r. w kwocie 183.030 zł i w dniu 28 marca 2013 r. w kwocie 131.466 zł, zarzut pozwanego oparty na art. 409 k.c. okazał się skuteczny.

Okoliczność, że najpóźniej w czerwcu 2013 r. pozwana powinna się liczyć z obowiązkiem zwrotu wpłat na podstawie nieważnego postanowienia Statutu K., powoduje natomiast, iż nie doszło na podstawie art. 409 k.c. do wygaśnięcia po stronie pozwanej obowiązku zwrotu korzyści majątkowej uzyskanej na podstawie wpłat z 27 czerwca 2013 r. (131.466 zł), z 30 września 2013 r. (131.466 zł) oraz z 30 grudnia 2013 r. (131.466 zł).

Skargi kasacyjne od wyroku Sądu drugiej instancji wniosły obie strony.

Powodowy Bank zaskarżył wyrok w części, w której Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalił powództwo. W podstawach skargi kasacyjnej zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 471 k.c. oraz art. 416 k.c. przez ich niezastosowanie i nierozpoznanie powództwa

w oparciu o przepisy o odpowiedzialności odszkodowawczej *ex contractu* lub *ex delicto*, a ponadto naruszenie art. 409 k.c. poprzez jego wadliwie zastosowanie, co polegało na stwierdzeniu, że dopiero od czerwca 2013 r. pozwana powinna była liczyć się z obowiązkiem zwrotu świadczeń. Według powoda doszło także do naruszenia art. 6 k.c., przez nieuwzględnienie, że ciężar dowodu zużycia lub utraty środków pieniężnych spoczywał na pozwanej K., która temu ciężarowi nie sprostała. Skarga kasacyjna powoda została oparta także na naruszeniu przepisów postępowania tj. art. 328 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., a ponadto art. 382 k.p.c. w zw. z art. 378 § 1 k.p.c., przez brak rozpoznania sprawy w oparciu o cały materiał dowodowy, co polegało na zupełnym pominięciu argumentów powoda wyłożonych w odpowiedzi na apelację, jak również na pominięciu wniosków dowodowych zgłoszonych w pierwszej instancji, które Sąd Okręgowy uznał za zbędne, a które były istotne i miały znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy z uwagi na dodatkowe ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Apelacyjny zgodnie z twierdzeniami pozwanej, jak też ze względu na odmienną ocenę okoliczności sprawy z punktu widzenia prawa materialnego (art. 409 k.c.). Kolejne naruszenie przepisów postępowania, tym razem art. 379 pkt 5 k.p.c., polegało na pominięciu przez Sąd drugiej instancji dowodów, o których mowa w odpowiedzi na apelację, oraz na braku ustosunkowania się do wyrażonego w niej stanowiska powoda, i to w sytuacji, gdy Sąd Apelacyjny dokonał odmiennej aniżeli Sąd Okręgowy oceny materialnoprawnej okoliczności sprawy z punktu widzenia art. 409 k.c. Powodowy Bank zarzucił w końcu naruszenie art. 187 § 1 k.p.c. w zw. z art. 321 § 1 k.p.c. i w zw. z art. 378 § 1 k.p.c. przez rozpoznanie sprawy wyłącznie w oparciu o przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu (nienależnym świadczeniu), gdy tymczasem powód wytyczył ramy swojego powództwa na tyle szeroko, że jego roszczenie mogło być również rozpoznane jako roszczenie odszkodowawcze bądź to z kontraktu, bądź to z deliktu.

Pozwana K. zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego w części uwzględniającej powództwo i oddającą jej apelację. W skardze kasacyjnej opartej na naruszeniu prawa materialnego zarzuciła:

- błędną wykładnię art. 74i ust. 1 i 2 i art. 54 ust. 1 u.o.s.k.o.k.

- niewłaściwe zastosowanie art. 405 k.c. i art. 410 § 1 k.c. wskutek uznania, że skoro prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w G. z dnia 22 stycznia 2015 r. (XV C (...)) ustalono, że postanowienia § 52 ust. 2 pkt 3 i ust. 7 Statutu K. są nieważne, a one stanowiły podstawę prawną dla obowiązku uiszczania składek na fundusz reklamowo-promocyjny, który był funduszem własnym pozwanej, a zatem, że podstawa prawna świadczenia z tego tytułu odpadła, to były podstawy do zastosowania art. 410 § 1 k.c., gdy tymczasem ogólnymi przesłankami powstania roszczenia z tytułu nienależnego świadczenia - jako szczególnego przypadku bezpodstawnego wzbogacenia - są oprócz braku podstawy prawnej świadczenia także wzbogacenie jednego podmiotu, zubożenie drugiego podmiotu oraz związek między wzbogaceniem z zubożeniem,

- art. 409 k.c. przez uznanie, że pozwana najpóźniej w czerwcu 2013 r. powinna była liczyć się z obowiązkiem zwrotu wpłat na podstawie nieważnego postanowienia Statutu K., co powoduje, iż nie doszło na podstawie art. 409 k.c. do wygaśnięcia po jej stronie obowiązku zwrotu korzyści majątkowej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Odnosząc się do skargi kasacyjnej powodowego Banku i podniesionego w niej zarzutu naruszenia art. 391 § 1 w związku z art. 328 § 2 i art. 378 § 1 k.p.c. opartego na twierdzeniu, że Sąd Apelacyjny pominął argumenty powoda zawarte w odpowiedzi na apelację wystarczy podnieść, iż wskazane w skardze kasacyjnej przepisy regulują obowiązki sądu odwoławczego wobec strony procesu wnoszącej apelację, co w rozpoznawanej sprawie wymagało rozważenia zarzutów apelacji wniesionej jedynie przez stronę pozwaną. Powodowy Bank nie zaskarżył tego wyroku uwzględniającego prawie w całości powództwo (poza odsetkami ustawowymi za kilkudniowe uchybienie terminu płatności).

Zgodnie z art. 382 k.p.c. sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym. Z naruszeniem tego przepisu mamy do czynienia wtedy, gdy sąd drugiej instancji, pomimo przeprowadzonego przez siebie postępowania dowodowego, orzekł wyłącznie na podstawie materiału zgromadzonego przed sądem pierwszej instancji albo oparł swoje merytoryczne orzeczenie na własnym materiale, z pominięciem wyników postępowania dowodowego przeprowadzonego przez sąd pierwszej

instancji (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z 18 kwietnia 2018 r., II PK 49/17, niepubl.). Zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. w zasadzie nie może stanowić samodzielnego uzasadnienia podstawy kasacyjnej naruszenia prawa procesowego; przepis ten zawiera ogólną dyrektywę kompetencyjną, wyrażającą istotę postępowania apelacyjnego i dlatego konieczne jest wytknięcie przy konstruowaniu tego zarzutu także innych przepisów normujących postępowanie rozpoznawcze, które sąd drugiej instancji naruszył (por. wyrok Sądu Najwyższego z 16 marca 2018 r., IV CSK 250/17, LEX nr 2521611). Tym innym przepisem nie może być jednak z opisanych wyżej względów art. 378 § 1 k.p.c.

Wymienione dotychczas przepisy nie stanowią też adekwatnej podstawy stawianego Sądowi drugiej instancji zarzutu pominięcia przez Sąd Apelacyjny wniosków dowodowych zgłoszonych przed Sądem pierwszej instancji, o których była mowa w odpowiedzi powodowego Banku na apelację pozwanej K..

Pominięcie tych dowodów, a także brak ustosunkowania się do wyrażonego w odpowiedzi na apelację stanowiska, nie oznacza, iż doszło do pozbawienia powoda możliwości obrony swych praw w postępowaniu apelacyjnym, a przez to do nieważności postępowania przed Sądem Apelacyjnym. Zgodnie z utrwalonym w orzecznictwie Sądu Najwyższego poglądem, kwalifikowane naruszenie art. 379 pkt 5 k.p.c. prawa procesowego polega na tym, że strona na skutek wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej nie brała udziału w całym postępowaniu lub jego znacznej części. Wymogom tym nie odpowiadają uchybienia sądu z zakresu postępowania dowodowego, w szczególności polegające na pominięciu zgłaszanych wniosków dowodowych lub na przeprowadzeniu dowodów w sposób wadliwy (zob. m.in. postanowienia Sąd Najwyższego z dnia 4 czerwca 2019 r., III UK 291/18, niepubl., z dnia 17 lipca 2019 r., V CZ 0/19, niepubl. i cytowane w jego uzasadnieniu orzeczenia). Inną natomiast kwestią jest to, czy zarzucane przez stronę powodową uchybienia sądu mają wpływ na zastosowanie wskazanych w tej samej skardze kasacyjnej norm prawa materialnego, a zwłaszcza art. 409 k.c.

Jak przyjmuje się w orzecznictwie Sadu Najwyższego, zastosowanie przepisów prawa materialnego do niedostatecznie ustalonego przez sąd drugiej instancji stanu faktycznego oznacza wadliwą subsumcję tego stanu do zawartych w nich norm prawnych, a brak stosownych ustaleń uzasadnia zarzut kasacyjny

naruszenia prawa materialnego przez niewłaściwe jego zastosowanie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 1997 r., II CKN 60/97, OSNC 1997, Nr 9, poz. 128 oraz z dnia 20 kwietnia 2004 r., V CK 92/04, niepubl, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2003 r., V CKN 1825/00, IC Biuletyn Sądu Najwyższego 2003, nr 12, s. 46, z dnia 18 stycznia 2012 r., II PK 117/11, niepubl., z dnia 24 kwietnia 2019 r., IV CSK 47/18, niepubl.).

Oceniając zarzut naruszenia art. 409 k.c., wypada przypomnieć, że przepis ten potwierdzając generalnie obowiązek zwrotu korzyści (art. 405 k.c.) wprowadza jednocześnie inną zasadę uwzględniania aktualności wzbogacenia. Według tej reguły obowiązek zwrotu lub wydania korzyści wygasa, jeżeli dojdzie do jej zużycia lub utraty. Dlatego przewidzianą w tej samej normie powinność liczenia się z obowiązkiem zwrotu w momencie wyzbywania się lub zużywania korzyści należy traktować jako wyjątek od zasady aktualności wzbogacenia. W tym zakresie przepis ten nie może być przedmiotem wykładni rozszerzającej. Ciężar udowodnienia faktów, na podstawie których zubożony twierdzi, że uzyskujący korzyść powinien być liczyć się z obowiązkiem zwrotu lub wydania korzyści, obciąża zubożonego.

Powinność przewidywania przez wzbogaconego powstania obowiązku zwrotu korzyści uregulowana w art. 409 k.c. oznacza zarówno sytuację, w której zobowiązany do zwrotu wiedział, że korzyść mu się nie należy, jak również sytuację, gdy co prawda był subiektywnie przekonany, iż korzyść mu się należy, lecz na podstawie okoliczności sprawy obiektywnie powinien się liczyć z możliwością obowiązku zwrotu (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2010 r., II PK 246/09, niepubl.). W wyroku z dnia 29 czerwca 2016 r. (III CSK 267/15, niepubl.). Sąd Najwyższy wskazał, że ten, kto przyjął świadczenie nienależne powinien w chwili wyzbycia się korzyści liczyć się z obowiązkiem zwrotu wtedy, gdy wie albo powinien wiedzieć lub przypuszczać, że mu się ono nie należy ze względu na wadliwą podstawę prawną bądź też możliwość jej odpadnięcia. Do ustalenia złej wiary nie są istotne właściwości psychiczne danego podmiotu, lecz to, czy przeciętny podmiot o takich samych cechach psychicznych zdawałby sobie sprawę z obowiązku zwrotu, a więc powinność liczenia się z obowiązkiem zwrotu nie jest kwestią świadomości wzbogaconego. W doktrynie podnosi się,

że dla oceny powinnośc liczenia się z obowiązkiem zwrotu decydujące znaczenie mają kryteria obiektywne; punktem odniesienia jest standard przeciętnego uczestnika obrotu o takich samych cechach jak wzbogacony, który znajdował się w takiej samej sytuacji jak wzbogacony, co w wypadku spółdzielni zrzeszającej w skali kraju szereg innych spółdzielni oznacza przyjęcie standardu należytej staranności wymaganej od profesjonalnego uczestnika obrotu.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że świadomość obowiązku zwrotu bezpodstawnie wzbogaconego ma nastąpić w chwili wyzbywania się korzyści (wyzbycie się lub zużycie w dobrej wierze; por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2012 r.; I CNP 76/11, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 2010 r., V CSK 320/09, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2012 r., II CSK 670/11, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2013 r., II PK 180/11, niepubl.).

Okoliczności powodujące w typowym wypadku powstanie świadomości obowiązku zwrotu to, najogólniej rzecz ujmując, przede wszystkim okoliczności wskazujące, że korzyść jest nienależna lub że istnieje w tej mierze spór między stronami (który może także powstać z inicjatywy samego wzbogaconego; por. wyrok SN z dnia 3 października 2005 r., III PK 82/05, OSNP 2006, nr 15-16, poz. 239). Jak wskazał Sąd Najwyższy, taką okoliczność stanowi wystąpienie z powództwem przez zubożonego (wyrok z dnia 19 czerwca 1951 r., C. 364/51, OSN 1953, nr I, poz. 12.).

Każda uchwała kolegialnego organu spółdzielni, która rodzi skutki prawne, podlega - jako czynność prawna - odpowiednim przepisom prawa i nie może naruszać bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa. Stwierdzenie na podstawie art. 189 k.p.c. nieważności uchwały walnego zgromadzenia członków spółdzielni z powodu jej sprzeczności z prawem (art. 42 § 2 pr. Prawa spółdzielczego) eliminuje tę uchwałę z obrotu ze skutkiem wstecznym od chwili jej podjęcia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2004 r., V CSK 443/03, z dnia 24 maja 2012 r., V CSK 305/11, niepubl.). W przedmiotowej sprawie ze względu na szczególne okoliczności związane z przyjęciem nowej ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych i koniecznością dostosowania dotychczasowych statutów do nowej ustawy sprzeczność uchwały

z bezwzględnie obowiązującymi przepisami ujawniła się dopiero z chwilą wejścia w życie ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych.

Okoliczność tę uwzględnił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 czerwca 2017 r. w sprawie IV CSK 461/16 stwierdzającym, że postanowienia § 52 ust. 2 pkt 3 i 7 statutu K., przyjęte przed wejściem w życie ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych są nieważne ze względu na sprzeczność z bezwzględnie obowiązującymi przepisami nowej ustawy. Sąd Najwyższy wskazał w uzasadnieniu wyroku, że w art. 86 ust. 2 u. o s.k.o.k. nałożony został na Kasę Krajową obowiązek dostosowania statutu do postanowień tej ustawy w terminie 9 miesięcy od dnia jej wejścia w życie, tj. od dnia 27 października 2012 r., i przedstawienia tego statutu do zatwierdzenia Komisji Nadzoru Finansowego. Pomimo tego, do obowiązującego w K. statutu mają zastosowanie postanowienia nowej, przyjętej dnia 5 listopada 2009 r. ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo - kredytowych. Przemawia za tym nie tylko obowiązek dostosowania dotychczasowych statutów do nowej ustawy, ale także treść art. 279 § 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, który ma zastosowanie do K. z mocy art. 41 ust. 1u. o s.k.o.k. Zgodnie z jego brzmieniem, w razie sprzeczności określonych postanowień statutu z przepisami ustawy zmieniającej prawo spółdzielcze zastosowanie mają przepisy ustawy zmieniającej.

Dlatego, bez względu na wyznaczony przez ustawodawcę termin do dostosowania statutu K. do postanowień nowej ustawy i związaną z jego upływem możliwość poddania kontroli zgodności postanowień statutu spółdzielni z przepisami nowej ustawy, wobec bezpośredniego stosowania przepisów nowej ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowych zgodność z prawem podjętej uchwały w przedmiocie zmian w statucie powinny być oceniane na chwilę wejścia w życie nowej ustawy tj. na dzień 27 października 2009 r. (art. 93 u. o s.k.o.k.).

Z poczynionych w sprawie ustaleń wynika, że kwestia zapłaty składki na fundusz reklamowo-promocyjny była sporna w relacjach K. i kas członkowskich już od wejścia w życie ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. Na te okoliczności wskazywał

powodowy Bank w odpowiedzi na apelację. Zmierzał też do ich bliższego wyjaśnienia w postępowaniu dowodowym.

Okoliczności te mają znaczenie dla określenia chwili, od kiedy pozwana K. wyzbywając się spełnionych przez S. w O. w dniach 28 grudnia 2012 r. (183.030 zł) oraz 28 marca 2013 r. (131.466 zł) nienależnych świadczeń powinna liczyć się z obowiązkiem ich zwrotu. W ten sposób doszło do naruszenia art. 409 k.c. przez jego zastosowanie do niedostatecznie ustalonego stanu faktycznego.

Zgodnie z treścią art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c., pozew powinien czynić zadość warunkom pisma procesowego, a nadto zawierać między innymi przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie, a w miarę potrzeby uzasadniających również właściwość sądu. Przepis ten skierowany jest do podmiotu inicjującego cywilne postępowanie procesowe. Z kolei do naruszenia przytoczonego w skardze kasacyjnej obok tego przepisu art. 321 § 1 k.p.c. mogłoby dojść, o ile Sąd wyrokowałby co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem albo zasądził ponad żądanie. Taka sytuacja nie wystąpiła w niniejszym postępowaniu. W związku ze wskazaniem w tym samym miejscu skargi kasacyjnej jako podstawy zaskarżenia art. 378 § 1 k.p.c. dla odparcia zarzutu jego naruszenia wystarczy odwołać się do wcześniejszych rozważań związanych z podmiotem wnoszącym apelację.

Z treści art. 187 § 1 k.p.c. wynika też, że niezależnie od tego, czy apelację wnosi sama strona, czy też reprezentujący ją profesjonalny pełnomocnik, nie ma konieczności powoływania podstawy prawnej żądania, a gdyby została on powołana, nie wiąże sądu, który może badać jej prawidłowość (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 13 lipca 2005 r., I CK 132/05, niepubl. i z dnia 19 marca 2012 r., II PK 175/11, niepubl. oraz orzecznictwo tam powołane). Jeśli jednak strona wnosząca pozew wskazuje kilka materialnoprawnych podstaw swojego roszczenia, sąd w orzeczeniu kończącym postępowanie dokonując wyboru jednej z nich powinien ten wybór uzasadnić, zwłaszcza w sytuacji, kiedy żądanie pozwu zostaje ostatecznie uwzględnione jedynie w części. W uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia Sąd Apelacyjny pominął ocenę roszczeń zgłaszanych przez powodowy Bank na podstawie art. 471 k.c. oraz art. 416 k.c. (zob. k. - 416, 471, 647

przedmiotowych akt). Dlatego przedwczesne jest rozstrzygnięcie o zasadności zarzutu braku zastosowania tych przepisów prawa materialnego.

Rację ma wnoszący skargę kasacyjną powodowy Bank, że ciężar udowodnienia zużycia lub utraty środków pieniężnych zgodnie z art. 6 k.c. spoczywa na wzbogaconym, tyle tylko, że Sąd drugiej instancji takie ustalenia odnośnie rozliczeń za 2012 i 2013 r. poczynił i uznał, że co do świadczeń spełnionych przez S. im. (...) w O. w dniu 8 grudnia 2012 r. i 28 marca 2013 r. pozwana K. korzyści z tego tytułu zużyła w taki sposób, że nie jest wzbogacona.

Wskazane wyżej uchybienia dotyczące zastosowania art. 409 k.c. usprawiedliwiają uwzględnienie skargi kasacyjnej strony powodowej. Z tego względu Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego w części zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji przez oddalenie powództwa ponad kwotę 394.388 złotych i w tym zakresie przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Nie można jednocześnie pominąć, iż strona powodowa skierowała skargę kasacyjną także do zawartego w wyroku Sądu Apelacyjnego rozstrzygnięcia oddającego apelację pozwanej K. w pozostałej, części a zatem do orzeczenia korzystnego dla powodowego Banku.

Wobec tego należy odwołać się do stanowiska wyrażonego w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 15 maja 2014 r. (III CZP 88/13, OSNC 2014/11/108), której nadano moc zasady prawnej, uznającego, że przesłanką dopuszczalności środka zaskarżenia jest interes prawny w zaskarżeniu. Interes ten występuje w razie pokrzywdzenia (*gravaminis*) i polega na niekorzystnej dla strony różnicy między zgłoszonym przez nią żądaniem a treścią rozstrzygnięcia. Przesłanka *gravaminis* pozwala przyjąć, że w części, w której orzeczenie jest korzystne dla skarżącego, skarga kasacyjna jest wyłączona, ze względu na brak pokrzywdzenia (tak też postanowienia Sądu Najwyższego: z 19 listopada 2014 r., II CSK 44/14; z 28 stycznia 2015 r., I CZ 122/14; z 25 lutego 2015 r., II CSK 447/14).

Z tego względu Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁶ § 2 i 3 k.p.c. odrzucił częściowo skargę kasacyjną powoda, jak w punkcie 1) wyroku.

2. Nie ma natomiast uzasadnionych podstaw do uwzględnienia skargi kasacyjnej pozwanej K..

Nie doszło do naruszenia art. 74i ust. 1 i 2 u. o s.k.o.k. a przez to nieuwzględnienia braku legitymacji czynnej powodowego Banku. Wystarczy wskazać, iż zgodnie z decyzją Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 5 grudnia 2014 r. przedmiotem przejęcia nie były wybrane prawa majątkowe lub zobowiązania S. im. (...), ale Kasa ta została w całości przejęta przez Bank (...) S.A., jako bank przejmujący (art. 74c ust. 4 u. o s.k.o.k.), co zgodnie z art. 74i ust. 2 u. o s.k.o.k. oznacza przejście wszystkich praw i obowiązków kasy przejmowanej na podmiot przejmujący.

W prawie polskim brak jest ogólnej zasady następstwa prawnego w zakresie wierzytelności i długów. Zgodnie przyjmuje się, że dla istnienia następstwa konieczny jest przepis przewidujący taki skutek. Takim przepisem na gruncie omawianej ustawy jest art. 74i ust. 2 u. o s.k.o.k. Na jego podstawie wierzyciele i dłużnicy spółdzielni przejętej stają się wierzycielami i dłużnikami podmiotu przejmującego, a zatem bez względu na to, czy konkretne prawa majątkowe lub zobowiązania zostały ujęte w sprawozdaniu finansowym, o którym mowa w art. 74i ust. 1 u. o s.k.o.k. Z treści tego przepisu nie wynika, że w wypadku przejęcia kasy przejście jakichkolwiek praw majątkowych na podmiot przejmujący zależy od umieszczenia ich w sprawozdaniu finansowym. Ten skutek można odnieść jedynie do przejęcia wybranych praw majątkowych lub wybranych zobowiązań. Wynika to jednoznacznie z treści art. 74i ust. 2 zdanie drugie u. o s.k.o.k. W zakresie sukcesji uniwersalnej w ustawie wprowadzony został jedyny wyjątek w odniesieniu do zobowiązań. Zgodnie bowiem z art. 74j ust. 2 zdanie 3 u. o s.k.o.k. w przypadku niezgłoszenia przez wierzyciela przejmowanej kasy roszczenia w terminie miesiąca od ogłoszenia decyzji o przejęciu nie przysługuje mu wierzytelność w stosunku do kasy przejmującej, banku krajowego przejmującego albo instytucji kredytowej przejmującej.

Jak przyjął Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu wyroku z dnia 7 października 2015 r. (sygn. akt I ACa (...), niepubl.) bez względu na to, czy fundusz reklamowo-promocyjny był traktowany jako fundusz własny, czy jako fundusz specjalny K., niewątpliwie znajdujące się na nim środki pieniężne stanowiły jej własność i to ona decydowała o tym, czy i jak zostaną one wykorzystane.

Z punktu widzenia odpowiedzialności na podstawie art. 405 i 410 § 1 k.c. nie ma znaczenia kwalifikacja funduszu reklamowo-promocyjnego. Istotne jest to, że K. gospodarowała środkami zgromadzonymi na nim tak samo, jak innymi środkami własnymi.

Trzeba też mieć na względzie, że świadczenie nienależne (art. 410 k.c.) jest szczególną postacią bezpodstawnego wzbogacenia (art. 405 k.c.) obejmującą przypadki, w których wzbogacony uzyskał korzyść majątkową w wyniku świadczenia.

W judykaturze sądów powszechnych i Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, że ogólne przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia należy rozumieć specyficznie w przypadku nienależnego świadczenia, gdyż sam fakt spełnienia go uzasadnia roszczenie kondykcyjne. W takim przypadku nie zachodzi już potrzeba badania w procesie, czy i w jakim zakresie spełnione świadczenie wzbogaciło osobę, na rzecz której świadczone (*accipiens*), oraz czy majątek świadczącego (*solvens*) uległ zmniejszeniu. Uzyskanie nienależnego świadczenia samoistnie wypełnia przesłankę powstania wzbogacenia, a spełnienie tego świadczenia przesłankę zubożenia (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2011 r., I CSK 66/11, niepubl., z dnia 9 sierpnia 2012 r., V CSK 372/11, niepubl., z dnia 28 sierpnia 2013 r., V CSK 362/12, niepubl., z dnia 15 maja 2014 r., II CSK 517/13, niepubl., z dnia 29 listopada 2016 r., I CSK 798/15, niepubl., i z dnia 11 maja 2017 r., II CSK 541/16, niepubl. a także uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, niepubl.).

Odwołując się do dotychczasowych rozważań na gruncie art. 409 k.c. w związku ze skargą kasacyjną wniesioną przez powodowy Bank uzasadnione jest przyjęcie, że co najmniej od ustalonej dotychczas przez Sąd Apelacyjny daty, tj. od dnia 23 czerwca 2013 r. pozwana K. powinna liczyć się z obowiązkiem zwrotu świadczeń pobranych na podstawie nieważnego postanowienia statutu. W tym oto dniu odbyło się Zwyczajne Walne Zgromadzenie K., na którym zgłoszono wniosek o zmianę statutu przez uchylenie zapisów dotyczących funduszu reklamowo-promocyjnego. Jak wynika z dotychczasowych ustaleń, do przedstawienia uchwały zmieniającej postanowienia statutu Kasy doszło dlatego, iż kwestia zapłaty składki na fundusz reklamowo-promocyjny była sporna w relacjach K. i Kas członkowskich.

W trakcie Walnego Zgromadzenia pełnomocnik S. im. (...) w O. podnosił, że K. nie może tworzyć funduszu reklamowo-promocyjnego. Wobec tego zasadnie Sąd Apelacyjny uznał, że wnioskując o zmianę Statutu K. pozwana liczyła się z tym, że dotychczas płacone przez zrzeszone spółdzielnie składki nie mają podstawy prawnej, a to uzasadnia zastosowanie sankcji przewidzianej w art. 409 k.c. w postaci obowiązku zwrotu świadczenia spełnionego w dniach 27 czerwca 2013 r. (131.466 zł), 30 września 2013 r. (131.466 zł) i 30 grudnia 2013 r. (131.466 zł) przez S. im. (...) w O. na podstawie nieważnego postanowienia statutu.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną pozwanej K.